

PROTOPOPUL ARĂDEAN CONSTANTIN GURBAN ȘI ACTIVITATEA SA PUBLICISTICĂ

DEAN CONSTANTIN GURBAN AND HIS PUBLISHING
ACTIVITY

Denis Alexandru Roșu-Drăgan*

Abstract: Archpriest Constantin Gurban was an emblematic figure among Arad priesthood who campaigned for the defense of the Romanian language, for the preservation of schools and the development of culture, keeping Romanian Orthodoxy intact in the most difficult conditions of the dualist regime.

In addition to all this, Archpriest Gurban also developed a rich activity on the school level as a school inspector. With this responsibility on his shoulders, he struggled most of the time to open new denominational schools and to develop education to the level where the then school could facilitate good models to raise the people to a spiritual and cultural level advantageous to the middle ages. Despite these times and the policy of denationalization, he continued to visit schools and parishes, where he pointed out the main difficulties noticed in school institutions. He placed great emphasis on the remuneration of priests and teachers, believing

* Doctorand la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea”, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Profesor, Grad didactic DEF, Liceul Teoretic Sebiș, Jud. Arad.

that good pay will facilitate much better the involvement of staff in educating children and people

Priest Constantin Gurban also developed a more special publicist side that deserves to be reviewed and that we will focus on in the present work. He published a series of letters that he signed „Epistles of the Old Parish Priest” and which he addressed to a specific „nephew”, editor of „Church and School”.

In these epistles, he wanted to highlight the importance of the exemplary conduct that a young priest, servant of God must have, conveyed the problems that society faced, and tried to provide stories where experience allowed him to do so.

Keywords: *Publishing, Church, education, civilisation, priest.*

Protopopul Constantin Gurban a fost o figură emblematică în rândul preoțimii arădene care a militat pentru apărarea limbii române, pentru păstrarea școlilor și dezvoltarea culturii, păstrând neatinsă ortodoxia românească în cele mai grele condiții ale regimului dualist.

S-a născut în data de 20 mai 1845, într-o familie preoțească. Tatăl său, Ioan Gurban a fost preot în localitatea Buteni, jud. Arad. Acesta i-a oferit o educație aleasă fapt pentru care i s-a conturat o frumoasă personalitate despre care vom vorbi în cele ce urmează.

După finalizarea cursurilor școlii generale din localitatea natală, a urmat Școala Gimnazială din Oradea și din Arad, urmând apoi cursurile Institutului Teologic din Arad, pe care l-a absolvit în anul 1869.

Pe perioada studenției a fost ales bibliotecar și președinte al „Societății de lectură a studenților teologi din Arad”¹.

În anul 1871 a primit harul preoției prin punea mâinilor vrednicului de pomenire, episcopul Procopie Ivașcoviți (1853-1873), iar în același an, datorită devotamentului didactic dovedit în perioada cât a activat ca profesor suplinitor la Institutul Teologic Diecezan, a fost numit protopop al Ienopolei (Ineu, jud. Arad)².

1 T. Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922, pp. 654-655.

2 Nicolae M. Tang, *Cultură și educație în activitatea și publicistica protopopului Constantin Gurban(1845-1906)*, în vol „Art, Theology and civilization in the romanian monastic spaces from monastery school to theological school”, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, p. 299.

În anul 1875 s-a transferat în scaunul vacant de protopop, la Buteni, unde a rămas până la finele anului 1889 când s-a reîntors la Ineu, păstorind cu multă responsabilitate protopopiatul și comunitatea până în 7 ianuarie 1906 când si-a încredințat sufletul în mâinile lui Dumnezeu.

Ca păstor al celor două protopopiate amintite, Constantin Gurban a pus bazele unei bogate activități social-filantropice și misionare ajutând pe săraci și pe cei aflați în neputință. De numele acestui protopop se leagă și personalitatea marelui compozitor Ion Vidu din localitatea Mănerău, jud. Arad, care încă din vremea când a rămas orfan, a fost luat sub aripa ocrotitoare a acestuia, care l-a crescut și i-a îndrumat pașii spre studierea cursurilor în cadrul Institutului Teologic din Arad.

Pe lângă toate acestea, protopopul Gurban a dezvoltat și o bogată activitate pe plan școlar din postura de inspector școlar. Având această responsabilitate pe umeri, s-a zbatut cu timp și fără timp pentru a deschide noi școli profesionale și pentru a dezvolta învățământul la nivelul la care școala de atunci a putut să faciliteze modele bune pentru a ridica poporul la un nivel spiritual și cultural avantajos vremurilor vitrege. În ciuda acestor timpuri și a politicii de deznaționalizare, a continuat să officieze vizite prin școli și prin parohii, unde a semnalizat principalele dificultăți observate în instituțiile școlare. A pus mare accent pe salarizarea preoților și a învățătorilor, considerând că plata bună va facilita mult mai bine implicarea personalului în educarea copiilor și a oamenilor.

Preotul Constantin Gurban, a dezvoltat și o latură publicistică mai aparte, pe care merită să o trecem în revistă și pe care ne vom axa în lucrarea de față scoțând la iveală câteva din scrierile sale. A pus în lumina tiparelor o serie de scrisori pe care le-a semnat „Epistolele Parohului Bătrân” și care le-a adresat unui „nepot” specific, redactor la „Biserica și Școala”.

În aceste epistole, a dorit să scoată în evidență importanța conduitei exemplare pe care trebuie să o poarte un preot tânăr, slujitor al lui Dumnezeu, a transmis problemele cu care s-a confruntat societatea, și a încercat să ofere povețe acolo unde experiența i-a permis acest lucru.

Epistola publicată în numărul 40 din anul 1881 în periodicul diecezan a pus în atenția cititorilor nemulțumirile aduse la adresa bătrânului protopop. Preoții, notarii, frunțașii satelor s-au arătat deranjați de scurtele intervenții din episoadele anterioare în care fiecare dintre ei au fost puși sub semnul dojanului pentru fapte

săvârșite în conformitate cu spiritul timpului³. Slujitorii altarului erau nemulțumiți la rândul lor pentru mustărările cu privire la vestimentația pe care o aveau, pentru lipsa de evlavie față de lucrurile sfinte și atitudinea sfidătoare față de credincioși. La rândul lor și primarii au fost deranjați dezvoltările făcute în presă despre problemele de natură etică, iar corpul profesoral s-a simțit ofensat pentru că protopopul a avut curajul de a pune în lumina tiparului întâmplarea nefericită cu învățătorul care s-a făcut prietenul arendașului⁴. Protopopul Gurban a deranjat de foarte multe ori prin spiritul său critic, în mod special pe colegii săi preoți dar și pe intelectualii vremii. Fiind însetat de dreptate și de a face ordine în protopopiatul său, a considerat că scrierile critice din presă și mustărările verbale adresate persoanelor în cauză vor schimba comportamentul acestora în bine.

În următoarea epistolă, ieșită de sub tipar în luna ianuarie a anului 1884 a amintit de vizita pe care o faceau preoții cu ocazia sărbătoririi Botezului Domnului, ceea ce numim noi „mersul cu Iordanul”⁵. În primii săi ani de pastorație când era preot în comunitatea din Buteni împreună cu tatăl său, mersul cu Iordanul se făcea imediat după ce se sfințea Aghiazma Mare conform tipicului, în ajunul Botezului Domnului. Fiindcă comunitatea era destul de mare, cei doi preoți ajungeau și pe la miezul nopții la casele credincioșilor, finalizând abia către zorii dimineții. Preotul Constantin Gurban s-a gândit la o soluție în acest sens, pentru că deplasarea prin întuneric era destul de dificilă iar problemele care s-au ivit la fiecare casă l-a determinat să facă un „pogorământ” pentru schimbarea rânduiei. Momentul oportun schimbării obiceiului a fost doar atunci când s-a mutat în altă parohie, fiind unicul slujitor. Cu acest prilej a încercat din răspuțeri să le explice noilor credincioși problemele care s-au ivit în parohia anterioară, amintind de lipsa luminii, alunecatul pe gheață, spriatul pruncilor când erau stropiți cu apă în timpul somnului și spargerea lămpilor de gaz⁶.

3 Nicolae M. Tang, *Cultură și educație în activitatea și publicistica protopopului Constantin Gurban(1845-1906)*, p. 238.

4 Constantin Gurban, *Epistolele parohului betranu*, în „Biserica și Școala”, an V, nr. 40, octombrie 1881, pp. 315-316.

5 Binecuvântarea caselor în ajunul Praznicului Botezului Domnului

6 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an VIII, nr. 1, ianuarie 1884, pp. 8-9.

După ce a implementat noua rânduială care prevedea ca sfințirea caselor să înceapă de dimineața, bucuria s-a revărsat pe chipurile tuturor celor ai casei care l-au încredințat pe preot de faptul că a luat cea mai bună decizie în schimbarea obiceiului respectiv, care trebuia demult pus în practică de predecesorii săi.

În epistolă s-a amintit și de zbuciumul credincioșilor care erau preocupați în chip deosebit de mortalitatea ridicată din acel an și de superstiția provocată de spargerea sticlei de la lampă în momentul în care preotul stropea cu agheasmă, semn că se va năpusti un mare necaz asupra întregii familii și asupra casei⁷.

În numărul 4 al publicației „Biserica și Școala” din anul 1884, aflăm de la protopopul nostru că a așteptat cu nerăbdare să-i sosească poșta. Era abonat la trei periodice: „Telegraful român”, „Luminătorul” și „Biserica și școala” iar preoteasa lui se delecta cu citirea revistei „Familia”⁸.

În epistola pusă spre citire ne-a adus la cunoștință despre marea s-a realizare, mai exact cum a înființat o societate împotriva consumului de vinars⁹. Aflăm de la el că după ce s-a pus în înțelegere cu fruntașii comunei pe care i-a ademenit cu sfaturi bune și cu îndemnuri pentru a-i câștiga de partea sa, și-a ales o bună zi în care au venit mulți credincioși la biserică și a ținut cuvântare. După ce s-a terminat serviciu religios și lumea a ieșit de la biserică, epitropii au stat pe la uși și i-au îndemnat pe oameni să vină la școală pentru a se înscrie cât mai curând în noua asociație, care a strâns în timp record 100 de membri.

Preotul Gurban ne consemnează că de doi ani de când a luat ființă societatea, abia am mai văzut vreo 2-3 oameni în birtul satului. Tot mai mulți veneau la biserică în duminici și sărbători, după care se adunau în localul școlii unde intelectualii vremii citeau din gazete și cărți folositoare, iar cei cu mai puțină școală ascultau cu băgare de seamă.

Datorită acestui lucru au constatat că și mai mulți copii vin la școală. Birul și stola i se plăteau mai regulat, iar învățătorul își scotea salariul la timp. „... antiștii și toți servitorii comunali se aleg dintre membrii societății noastre și pe timpul bisericii, în casa comunală nu se ține nici un fel de adunătură-fiind antiștii toți la biserică [...] Nu mă vei crede, Iubite Nepoate! Dar în parohia mea

⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁸ Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an VIII, nr. 4, ianuarie 1884, p. 31.

⁹ *Ibidem*, p. 31.

nici moartea nu cutează să se dezmierde aiurea; de vreo câțiva ani încoace, la mine în „consciența poporului” tare sau sporit sufleteleparcă însuși Dumnezeu, anume ne scutește de nenorociri”¹⁰. Pentru realizarea aceasta, era foarte mulțumit și povestea pe la întâlnirile preoțești.

Într-o altă scrisoare publicată, preotul Gurban a dojenit de multe ori comportamentul unor preoți tineri care nu s-au conformat cu statutul unui cleric. Acest lucru s-a întâmplat în publicația cu numărul 7 din anul 1884, unde s-a simțit nevoit să răspundă unor zvonuri care circulau pe la urechile lui, cum că preoții de o seamă cu el erau învinuiți că în perioada tinereții lor nu au făcut mare lucru demn de a rămâne spre amintire în urma lor. Odată ce a auzit aceste acuzații, simțindu-se îndatorat, a pus mâna pe condei și a început să aștearnă pe hârtie câteva idei pentru a lua apărarea colegilor săi mai în vârstă. A povestit că în tinerețea lui, vremurile erau mult mai grele. Preoții au luptat cu multă trudă să păstreze unitar ogorul Domnului, ca să-l poată preda urmașilor așa cum le-a fost încredințat. „Ușor e acum unora a vorbi pe aceia, în a căror osteneală au intrat, dar greu ne era nouă a păstori o turmă înconjurată de lupi și în a cărui staul încă suflă vântul de toate laturile; satul era pe aici să se cotropească sub loviturile cele multe și nu căpătam nici propte măcar, ca să ni-l susținem până la unu timp, -noi preoții cu bătrâni cu tineri din acel timp ne-am pus umerii de propte, ca să scutim staulul și turma de primejdie”¹¹.

Tot în cadrul acestei cuvântări, a consemnat despre rolul unității preoțești care era în vremea de atunci, fiindcă oricât de greu ar fi fost, slujitorii Domnului nu au lăsat niciodată oamenii singuri. Au plâns și s-au ridicat împreună cu ei în ciuda tuturor dificultăților, iar aceste fapte nu au rămas trecute cu vederea de către credincioși, care au văzut în preoți niște ființe alese puse în fruntea oamenilor. Cu tristețe amintește că puțini au mai rămas dintre acei preoți și a făcut apel către cei tineri, ca măcar memoria să le-o păstreze pentru moștenirea pe care au primit-o de la ei. În vremurile acelea, când poporul era sub stăpânirea habsburgică nu se puteau face mari demersuri pentru a realiza ceva bun pentru binele poporului datorită impedimentelor cauzate de restricțiile regimului. Abia după anul 1848 s-a mai putut realiza câte ceva, în schimb, prin 1884 s-au putut înființa societăți și reuniuni de cultură, iar preoții s-au putut

10 *Ibidem*, p. 32.

11 *Idem*, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an VIII, nr. 7, februarie 1884, p. 57

întruni în sinoade și în conferințe; s-au putut bucura de oameni cu o pregătire mai aleasă și s-au putut organiza dezbateri pe diferite subiecte de interes.

Bisericile romano-catolice erau mari și frumoase, în ciuda faptului că au fost construite în robotă de către enoriașii noștri. Prozelitismul religios era în floarea vârstei și se încerca în mod ambițios convertirea ortodocșilor la uniție. Școlile au fost greu de ridicat, iar majoritatea dintre ele au fost simple și lăsate moștenire urmașilor pentru a ridica altele. Preoții bătrâni au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a ține credincioșii laolaltă¹².

După o perioadă în care nu a mai trimis nicio scrisoare tipografiei diecezane, în epistola publicată în nr. 3 din anul 1886, a consemnat că tăcerea lui de până acum s-a datorat plecării din această lume a doi prieteni și colegi care au lucrat în via Domnului și care au avut roade deosebite, fiindcă au fost preoți vrednici de laudă. Apăsarea lui sufletească nu s-a oprit doar asupra acestui aspect, ci și la adresa preoților tineri care nu „s-au deranjat” să trimită vreun articol la gazetă, sau vreo înștiințare cât de scurtă despre „trecerea din viață a acestor ostași luptători ai Domnului”¹³. Povestea că în tinerețea lui umplea pagini întregi cu astfel de scrieri, iar acum parcă nici cele scrise prin ziare nu mai sunt citite de cei tineri, motivul era unul plauzibil, chiar el a amintit de numele a trei preoți care nici măcar nu erau abonați la ziar: Pr. Terentie, Pr. Aurel, Pr. Virgil.

Fiind un preot ajuns la bătrânețe, Constantin Gurban, a lăudat în mod mai special preoții de o seamă cu el, pentru că au trăit într-o perioadă în care evlavia în rândul oamenilor era mai mare, posturile se țineau cu înfrânare de la mâncăruri și băuturi, iar slujitorii altarelor trăiau în dragoste frățească unii cu ceilalți când lucrau ogorul lui Hristos. Cu toate acestea, el a subliniat din nou iubitudinii sale „nepot” faptul că nu trebuie să creadă că nu a avut suficientă dragoste față de preoții tineri datorită observațiilor pe care le-a făcut de-a lungul scrierilor sale.

Tot în paginile acestei scrisori a povestit despre o întâmplare petrecută după finalul conferinței mixte unde au participat preoții, învățătorii și mireni. Au servit cina la domnul Prota mai mulți preoți. Personajul nostru nu era interesat de mâncare ci mai mult de vorbele înțelepte pe care le putea auzea din gura unor preoți.

¹² *Ibidem*, p. 57.

¹³ Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an X, nr. 3, ianuarie 1886, p. 19.

El se considera cel mai învățat om din parohia sa, de aceea își dorea să mai asculte unele învățături de la preoți mai tineri și mai școliți decât el. D-l Protă, gazda acestei întâlniri, a adus în discuție o problemă de rânduială liturgică și tipiconală despre sărbătorile ce vor urma. În anul următor, în ajunul Praznicului Botezului Domnului rânduiala prevedea să se officieze în ajunul sărbătorii Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, iar în ziua cea mare a Praznicului, Liturghia Sf. Vasile cel Mare, iar slujba Ceasurilor să fie pusă vinerea înainte de sărbătoare. Toate frumoase până când preoții lipsiți de interes au început să vorbească la adresa altor persoane criticându-le și schimbând subiectul.

Preotul Gurban a încercat să intre și el în discuție cu interlocutorii mai tineri, adresându-le o întrebare care considera el că era la modă în zilele acelea: „Oare nu cumva e sminteală în calendarele de pe anul 1886 că sfintele Paști cad iarăși deodată cu ale papistașilor ca și în anul trecut?”¹⁴. Această întrebare nu a stârnit prea mare interes pentru ceilalți colegi ai săi, care nici măcar nu l-au băgat în seamă, ba mai mult de atât au îndreptat discuțiile spre fondul preoțesc și asupra majorării taxei anuale de 4 și 6 fl. Se plâneau de multe greutăți, de faptul că oamenii nu mai plăteau stola și că nu mai aduceau prescuri la sfintele altare cum o făceau de mult. În schimb, doi dintre preoți s-au lăudat că au făcut apel la consistoriu pentru a le fi iertată datoria și au și primit răspuns favorabil. Minte protopopului nostru a început să rumege bine informația auzită, și i-a părut bine că a rămas la întrunire, pentru că aflase ceva nou. Nu înțelegea însă un lucru care l-a făcut să se macine toată noaptea: „Fondul abia de 8-9 ani socoteam în mine – nu poate fi stârvul la care să se adune vulturii. Nu știam ce cale să apuc ca să mă conving, ce se fac cu banii noștri; cum să aflu, ce s-a ales din rugărilor fraților tineri, cu mult mai tari decât mine și de alți preoți bătrâni”¹⁵.

Preotul nostru, împreună cu părintele Mihai au pus la cale un plan. Au luat trăsura și s-au dus până la Preacinstitul Consistoriu să ceară și ei, poate vor primi la fel ca și ceilalți preoți mai tineri scutirea de datorie. Conform planului, părintele Mihai a intrat primul în audiență la Preasfințitul Ioan Mețianu (1874-1898), iar C. Gurban a rămas în sala de așteptare de unde trăgea cu urechea la cele discutate. Părintele Mihai intră în fața episcopului, iar după îndătinata închinăciune, ceru să fie scutit de taxa de 4 fl. pe motivul

¹⁴ *Ibidem*, p. 20.

¹⁵ *Ibidem*, p. 20.

că nu avea familie și toate celelalte necesare traiului s-au scumpit. Preasfințitul i-a răspuns cu vorbe domoale: „Nu pot să te scutesc părinte Mihai...dacă nu ai familie, însuti Sfinția Ta poți fi neputincios cu timpul, bunăoară ca preotul N. din N. și al doilea și al treilea, care toți capătă ajutor de la fond și le prinde bine; dar ce ar și fi de fond, dacă toți preoții după exemplul Sfinției Tale s-ar retrage de la plătire; trebuie să ne asigurăm viitorul și acesta umblă cu jertfe, iar jertfele sunt cu mult mai mici, decât ca un preot să nu le poată suporta”¹⁶. Auzind acestea, Constantin Gurban se simți puțin rușinat. Îi era greu pentru părintele Mihai care nu mai putea grăi nici un cuvânt. Pentru a-l scoate din confuzie, Preasfințitul i-a mai spus așa: „Vezi, Părinte! De curând doi preoți tineri din părțile Sfinției Voastre au cerut tot aceasta la Consistoriu, dar nu li s-a împlinit dorința, asemenea unul a cerut ajutor, dar nu i s-a dat pentru că nu a dovedit neputința ori îngreunarea peste măsură; din contră au căpătat și capătă ajutor din fond toți orfanii și văduvele a căror părinți ori soți au solvit taxele anuale, așijderea se împărtășesc de ajutor mulți preoți neputincioși, care fie pentru bătrânețe, fie pentru scăderi trupești ori sufletești nu sunt în stare a-și agonisi pâinea (cea) de toate zilele; de asemenea sunt preoți prea îngreunați cu familia și sunt în parohii de tot slabe, și aceștia capătă ceva-și ajutor din când în când. Roagă-te lui Dumnezeu ca să nu ajungi și Sfinția Ta în vreo dogă rea; dar dacă vei ajunge, poți conta la sprijinul fondului”¹⁷.

În urma celor discute, a venit și rândul protopopului Gurban să intre în fața Preasfințitului părinte. Auzind încă din sala de așteptare cele discutate, nu a mai îndrăznit să ceară nimic, din contră a adus cu el taxa de 6 fl. pentru anul viitor. Preasfințitul îi zise: „Foarte bine-mi pare – despre zelul preoțesc al Sfinției Tale; dacă toți preoții ar face asemenea, fondul nostru astăzi ar sta la 100 de mii, fiindcă încă sunt mulți preoți restanți, pentru aceea fondul nu se urcă decât numai la 80 mii fl., ceea ce după un început de 9 ani încă e destul de bine; va veni vremea, când preoții restanți pe întrecute se vor sili să-și plătească datoriile ca să poată fi ajutorați, - cât de bine ar fi dacă ei ar pricepe aceasta încă de acum și să plătească din an în an taxa mai mică, decât deodată datoria mai mare”¹⁸.

16 *Ibidem*, p. 20.

17 *Ibidem*, p. 20.

18 *Ibidem*, p. 20.

Mulțumit doar el de sfaturile episcopului, cei doi au plecat acasă și nu s-au mai oprit pe drum nicăieri. De atunci părintele Mihai a început să dea sfaturi celorlalți zicându-le: „Cine face ca mine, ca mine se pățească”¹⁹.

În următoarea epistola publicată în nr. 43 din același an, a consemnat un alt motiv pentru care nu a mai publicat de ceva timp. A fost supărat pe câțiva preoți mai tineri care l-au dojenit în față pentru că a scris articole la adresa lor. În privința aceasta s-a hotărât sa nu mai scrie nimic la adresa vreunui preot tânăr, dar în călătoria sa cu trenul, s-a întâlnit cu părintele Petru, cu care vorbind de una de alta, au ajuns să vorbească din nou de slujitorii tineri.

Protopopul Gurban era revoltat față de preoții tineri care nu mai țineau rânduielele moștenite, și au stricat până și rânduielele slujbei ce se făceau la bolnavi, prin faptul că se grăbeau sau nu citeau cu evlavie rugăciunile. Unii dintre ei nici nu au mai îndemnat credincioșii să facă masluri, să pomenească morții sau măcar pe cei vii, ce sa mai zicem de sfeștani, sau să aducă prescuri la biserică, iar în locul crucilor vechi din țarină nu au mai ridicat altele noi.

Pe categoria aceasta de preoți i-a numit „moderni” și „scurți la vorbă ca sfeștaniile de la Iordan”²⁰ pentru că veneau în ajutorul poporului doar când oamenii aveau nevoie de ei.

Ajunși la stația de despărțire, părintele Petru i-a șoptit la ureche părintelui protopop că a auzit oamenii vorbind despre astfel de preoți: „Oare Doamne, nu cumva e neamț popa (cutare) căci nu seamănă a român?- doară n-a făcut vlădica vreo păcală cu noi!”²¹.

Toate aceste motive a dorit să le consemneze și iubitului său „nepot” la redacție pentru a nu mai fi acuzat de preoții mai tineri că doar el s-a adresat autoritar la persoana lor și să realizeze că nu este nici dușmanul lor așa cum credeau ei.

În partea a doua a epistolei sale, a amintit despre o înmormântare evreiască pe care a văzut-o și care l-a marcat puțin. El însuși a mărturisit că până nu a văzut o astfel de rânduială avea o părere dezamăgitoare asupra colegilor săi preoți. În mormântarea a avut loc într-un oraș mare unde „tot al doilea om era inteligent”²² și unde mulțimea mare de oameni era frumos îmbrăcată, semn că

19 *Ibidem*, p. 20.

20 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an X, nr. 43, noiembrie 1886, p. 349.

21 *Ibidem*, p. 349.

22 *Ibidem*, p. 349.

defunctul a fost un om bogat în viața sa. Înaintea sicriului erau zece preoți, iar unul mai bătrân venea în urma lor cu pașii măsuțați și cu privirea drept înaintea dând dovadă de ținută evlavioasă și demnă de un preot. În schimb, ceilalți nouă mergeau când mai repede, când mai încet, discutând unii cu alții, clătinându-și capetele, râzând și scuipând pe jos încât credeai că sunt într-o piață sau într-un loc unde se țineau spectacole. Și-a adus aminte că și la slujbele religioase oficiate de preoții din protopopiatul pe care îl păstora, vedea același comportament. Preoții nu mergeau doi câte doi în funcție de șirul vârstei, porunceau fiecare în funcție de cine știa mai multe, iar cântările le începeau unii și le terminau alții.

O altă problemă de rânduială tipiconală semnalată era în cadrul Tainei Sfântului Maslu, unde fiecare preot făcea rânduiala știută de el în parohie și nu se acomoda după altul „tot insul își ține datina din parohia sa, niciunul nu se acomodează după celălalt: unul unge în frunte, altul și la mâini, altul la piept, altul unge până și tălpile de la picioare”²³. La toate aceste manifestații, ochiul publicului era foarte atent și pentru acest lucru protopopul își dorea ca preoții să dea dovadă de o ținută morală ireproșabilă, iar în privința rânduielilor slujbelor bisericești, preoții să țină cont de principiul „celui mai mare”.

În următorul an, preotul Gurban publica predica pe care a rostit-o cu prilejul începerii noului an școlar.

În cuvântarea sa, a evidențiat faptul că educația era și este importantă pentru copiii din societate comparând mintea omului cu cea mai puternică armă din lume pentru că prin intermediul ei, omul a reușit să îmblânzească fiarele sălbatice, a prins boul în jug, a aflat rostul și folosul plantelor medicinale, a descoperit puterea aburului și a controlat puterea trăsnetului.

Din perspectiva lui de gândire, omul cu mintea luminată a știut mereu să vorbească în fata mai marilor societăți. Pentru el mintea luminată era cea mai de preț bogăție pe care o putea avea omul. „Întrebați pe un om sărac dar cu învățătură, cu cât preț ar vinde el învățătura lui, și să nu vă mirați dacă va răspunde că mai voiește să rămână sărac, dar luminat, decât bogat fără învățătură”²⁴.

Omul care a dobândit o educație „a radiat” mereu în jurul semenilor. De pildă, ne-a dat un exemplu în acest sens: Când am aprins lumina și am pus-o să lumineze, toți cei din casă și-au întors

²³ *Ibidem*, p. 350.

²⁴ Idem, *Predica la începutul anului școlar de parohul bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 35, august-septembrie 1887, p. 280.

fețele către ea. Așa a fost și cu omul învățat, oferind sfaturi bisericești, ori sătești, fie la petreceri sau la alte adunări, toți vor privi spre el, vor asculta sfatul lui și după dânsul se vor îndrepta vorbele din adunare. Ferice de satul unde sunt mulți oameni înțeleși și cu minte²⁵.

Din nefericire, pe lângă oamenii învățați, societatea românească s-a mai confruntat și cu oameni mai puțin cunoscători de carte, care mereu au încercat să pună o piedică sistemului educațional și prin simplul fapt că nu trimiteau copiii la școală, evocând diferite motive financiare, sau socotind că învățământul nu este benefic sau că încurcă situația de cele mai multe ori.

Pentru preotul Gurban, mijlocul prin care omul devine luminat nu este altul decât școala. Ceea ce este pășunea pentru vite, gunoiul pentru pomi, fundația pentru casă, aceea este școala pentru omul care dorește să devină luminat. Profitând de mulțimea părinților din fața sa și-a încheiat predica prin următorul îndemn: „Părinților! Nu întârziati a trimite pruncii și fetele voastre la școală, dacă le voiți binele, folosiți-vă de timp până încă nu e târziu! Închei precum am început cu înțeleptul Solomon. „Învață pe prunc calea, pe care trebuie să umble, și când va îmbătrâni, nu se va abate de la ea”- Amin”²⁶.

În următorul număr, protopopul a adus cuvânt de mulțumire iubitelui său nepot pentru că a publicat predica lui la începutul anului școlar, remarcând faptul că a fost foarte mulțumit de conținutul pe care l-a elaborat. Predica aceasta i-a citit-o și preotesei de vreo două ori, care la rândul ei, a avut aceleași sentimente de apreciere ca și autorul. Problema însă a fost alta. A venit în vizită la ei, părintele Aureliu împreună cu preoteasa și fetița lor. Venind vorba de noua predică publicată, părintele Aureliu i-a spus verde în față protopopului Constantin că nu i-a plăcut predica formulată pentru că a întrebuițat în cuprinsul ei multe „străinisme”²⁷ motivând că poporul român se chinuia să curețe din vocabularul său cuvintele străine și lua chiar în nume de rău persoanele care încercau să o stâlcească.²⁸

Autorul predicii a rămas fără cuvinte. Îl considera pe părintele Aureliu un om învățat și în pas cu provocările lumii de atunci. I-a

²⁵ *Ibidem*, p. 280.

²⁶ *Ibidem*, p. 281.

²⁷ neologisme

²⁸ Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 36, septembrie 1887, p. 289.

mărturisit faptul că nu a împrumutat cuvinte de la nimeni, cu toate că nu i-ar fi stat rău, având în vedere că unui preot bătrân i-ar fi șezut bine să pună în lumina tiparelor un conținut modern, în ciuda faptului că i-ar fi fost mai greu să fi expus predica așa, decât unui preot mai tânăr care a avut experiența zilelor în care a trăit.

Având mintea bătrână, așa cum el însuși a mărturisit, i-a fost greu pe moment să „rumege” informația și să înțeleagă un lucru la care a făcut mai apoi referire: „Iubite Nepoate!- În urechile mele răsună, sunt prea dedat cu ele și mintea mea e cam afumată de fumul mult din cădelniță, deci cred, că nu-mi stătea tocmai rău, dacă ceva lucru nu-l cuprind îndată și deci îmi pun însumi întrebarea: de ce părintele Aureliu în jurul familiei sale vorbește numai în limbă străină? Nu mă mir de aceasta, când în ființa mea de față vorbește în limba străină pentru că dau cu socoteală, că nu voiește să-l înțeleg ce vorbește cu preoteasa și cu fetița, - mă mir însă cum poate cuvânta în biserică la poporeni unu preot, care e dedat a învinovăți pe alții, și dânsul e mai mare vinovat. – Ar fi bine Iubite Nepoate! Să tipărești dumneata o carte lungă despre tema aceasta, ca adică cum ne place nouă a da cu pietre în curtea vecinului, a învinovăți pe aproapele chiar cu smintelile noastre”²⁹.

După șase săptămâni, o nouă epistolă a văzut lumina tiparului în care a scos în evidență câteva chestiuni de bună gospodărire a preoților. Datorită vremurilor tulburi și grele, clericii erau nevoiți să mai aibă și alte îndeletniciri pe lângă slujirea la altare. De pildă, ne-a povestit în periodicul diecezan „Biserica și Școala” cum a mers la târg să vândă o pereche de boi, dar datorită situației economice scăzute a oamenilor a fost nevoit să târguiască perechea de boi nu tocmai la un preț favorabil și prielnic pentru un trai bun. Prin acest demers, a cântărit situația și a făcut o comparație a vieții preoțești cu cea a unui vierme ce roade în rădăcina unui hrean. „Nu este bun hreanul; și țiganul, care dintre toate neamurile din lume are gustul cel mai fin, care adică doară singurul în această lume știe deosebi mai bine gustul bucatelor—când aude de hrean, fuge mâncând pământul. Dar viermele trăiește și în rădăcina hreanului, și dacă ar putea vorbi, ne-ar spune, că se simte bine, pentru că așa i-a fost lui dat, ca în rădăcina hreanului să-și caute, și să-și afle fericirea”³⁰. Relatând aceste aspecte, protopopul Gurban a încercat să creioneze portretul preotului ca fiind un slujitor smerit

²⁹ *Ibidem*, p. 289.

³⁰ Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 42, octombrie 1887, p. 337.

ce a încercat întotdeauna să se adapteze condițiilor vitrege, căutând adesea firimitura de bine din marea învolburată a greutăților.

Cu toate că vremurile nu au oferit un bun trai pentru toată lumea, au existat și oameni care au tras din răspuțeri să ducă o viață mai prielnică și mai privilegiată. În cazul acesta s-a numărat și părintele Mihai care în ciuda lipsurilor, deținea o vie și lucra pământurile parohiei. Nici lucrul acesta nu era ușor pentru că de multe ori cu pământul era greu. Roadele nu erau totdeauna pe măsura așteptărilor și de cele mai multe ori se nimerea ca investiția să fie mai mare decât roadele. Cu vița de vie era la fel de greu pentru că „numai atunci este iosag bun, când are omul în loc de una trei, și anume: una la deal, a doua în podrum și a treia în buzunar”³¹.

Meșteșugul cultivării pământului l-a învățat de la bunicul său, părintele Pantelie care era foarte înțelept. El comparase pământul cu „ziua și noaptea”, pentru că erau ani în care roadele îl luminau și-l încălzeau, și erau ani în care îl sărăcea de toată căldura din lume, în special de „căldura” din buzunar. Toate meșteșugurile din lume erau grele, dar din punctul de vedere a lui Constantin Gurban, cel mai greu era cel de a ști cum să-ți câștigi banii și cum să lupți ca să nu-i scapi din mână.

Din lecturarea acestei epistole am constatat că protopopul nostru a fost un personaj bine educat și stăpân pe situație voind să transmită doar informații plauzibile și nu presupuse. Iubitului său „nepot” căruia îi adresase toate epistolele îi ceruse iertare pentru că s-a abătut de la subiectul mult așteptat de el pentru publicare; acela despre părintele Terentie și școala din satul său, precum și despre noul învățător care a absolvit cursurile la noua școală arădeană. O mare parte din informații le deținea pentru că a apucat pe grabă să vorbească la târg despre aceste aspecte cu părintele amintit, dar nu îndeajuns încât să le poată așterne plauzibil într-o epistolă pentru publicare.

Un lucru trebuie admirat la acest protopop și anume faptul că își dorea să relateze numai adevărul. Nu-i plăceau greșelile sau transmiterea informațiilor eronate care puteau crea sminteală. Era la o vârstă înaintată și chiar el specifica că preoții tineri mai puteau să comită mici greșeli pentru că mai aveau timp suficient pentru a le îndrepta. În schimb preoților bătrâni nu mai li se îngăduia să

31 *Ibidem*, p. 337.

le comită fiindcă nu mai aveau la dispoziție destul timp să le mai îndrepte având în vedere că a „început să le râdă mormântul”³².

Fiind un protopop râvnitor și devotat meseriei sale, si-a dorit să păstreze neștirbită imaginea pe care a clădit-o cu multă osteneală în rândul preoților și al credincioșilor. Dorința lui a fost să lase ceva bun în urma lui și oamenii să-și aducă aminte de el cu cinste. De aceea a luptat pentru promovarea dreptății și a oferit informații credibile nevrând ca în necrologul său să se scrie despre dânsul că a fost un om ușuratic.

Două săptămâni mai târziu, Protopopul Gurban a continuat expunerile privitoare la situația economică a preoților. A consemnat că în ciuda faptului că Biserica Romano-Catolică a fost cea mai bine pusă la punct din privința situației economice, în Ungaria s-au ținut multe conferințe pentru a fi ameliorată starea materială a preoților³³.

Pe de altă parte, comparația preoților cu cea a viermelui din rădăcina hreanului despre care a vorbit în ultimul articol publicat a fost un subiect delicat de discuție în rândul personalului neclerical. Părintele Mihaiu s-a supărat foarte tare pe protopop pentru că l-a asemănat cu viermele din rădăcina hreanului. Membrii corului au citit și ei articolul publicat, iar unul dintre ei, a răs și a început să-l batjocorească pe părintele Mihai, zicându-i „viermele din rădăcina hreanului”³⁴.

Necazul părintelui Mihai i-a pus în gând scriitorului o idee pe care ar trebui să o pună în aplicare frații preoți, în special cei mai tineri. Românul a fost glumeț din fire, și ori de câte ori a prins ocazia nu a lăsat vreo glumă nerostită. Pe lângă glumă s-a mai întâmplat să mai scape și câte o batjocură, care după părerea lui, cea mai nefericită a fost aceea de a pune porecle oamenilor. Datorită acestor jicniri și porecle s-au născut adesea supărări și neînțelegeri în rândul oamenilor care au născocit multe rele.

Spiritul de păstor de suflete din lăuntrul protopopului Gurban a încercat să aplaneze aceste conflicte nu doar la nivel local, ci și la nivelul întregului său protopopiat. A mediat ferm asupra responsabilității pe care au avut-o în rândul oamenilor, preoții tineri, care au fost mai acreditați datorită studiilor pe care le-au urmat prin cunoașterea psihologiei umane. Sigur că a existat și

32 *Ibidem*, p. 338.

33 *Idem*, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 44, noiembrie 1887, p. 354.

34 *Ibidem*, p. 355.

un al doilea plan, pentru că mereu i-a plăcut să nu lase problemele fără rezolvare. Până la punerea în valoare a planului nou, el i-a sfătuit pe cei în cauză următorul lucru: „dacă cel poreclit și batjocorit prin cutare nume de batjocură, nu se supără, când i-l spune cineva în față, a doua oară nu i-l mai zice, iar dacă se supără, a doua zi i-l zice tot satul. Si opinia publică a satelor este mare putere la noi la romani. Romanul ține mult la împrejurare, ca să fie cinstit, și să aibă trecere la omenii din satul lui. Pentru acesta cinste se zbate românul să fie birău la sat, să facă ospăț mare, când își însoară feciorul, sau își mărită fata, să facă fiicei sale haine de mătase și altele”³⁵. Pe lângă acestea, s-a mai gândit la un aspect. Dacă în sate s-ar fi pus cineva să facă din opinia publică o putere în sensul bun al cuvântului, pentru că de multe ori a fost o putere mare în cele ale răului, ar fi fost o putere mai mare decât Biserica și școala și s-ar fi putut îndrepta multe pentru binele tuturor.

Tot în anul 1887 mai publica o epistolă ce făcea referire la aprecierile sale asupra pericopei evanghelice din Duminica de dinaintea Nașterii Domnului (a Sf. Părinți după trup ai Domnului) în care ne era expus arborele genealogic al Domnului Iisus Hristos.

Preotul și protopopul Constantin Gurban a analizat acest text Scripturistic important pentru venirea în lume a Mântuitorului și a considerat că această Evanghelie a putut fi transpusă mult mai ușor pe înțelesul oamenilor de rând făcând o comparație între generațiile premergătoare venirii Domnului cu cinstirea înaintașilor noștri trecuți în lumea veșniciei. Era de părere că pomenirea străbunilor noștri după trup era un act esențial ce aducea recunoștință pentru faptele lor³⁶.

Pe lângă aceasta, autorul a pus în pagină și comemorarea a trei mari personalități care au contribuit la dezvoltarea Bisericii noastre românești amintind pe Sfântul mitropolit Andrei Șaguna (†1873), patriotul Emanuel Gojdu (†1870) și pe deputatul Andrei Mocioni (†1881). Aceste personalități marcante ale istoriei au rămas vii printre veacuri în conștiința Bisericii noastre, datorită binelui obștesc pe care l-au înfăptuit în mod neobosit, în ciuda tuturor vicisitudinilor pe care vremea le-a pus în față. Epistola se încheie cu o întrebare: „Oare facem și noi așa? Să ne răspundem la această întrebare fiecare. Pana atunci la revedere și sărbători fericite!”³⁷.

35 *Ibidem*, p. 355.

36 *Idem*, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 51, decembrie 1887-ianuarie 1888, pp. 412-413.

37 *Ibidem*, p. 413.

În epistola publicată în nr. 2 din 1888, fiindcă era la începutul anului, Constantin Gurban a făcut urări de bine, „nepotului său” de la tipografie, dorindu-i ca în anul în care au pășit să tipărească cu 100 de exemplare mai mult decât în anul precedent. Preoților le-a urat să aibă parte de prescuri multe și de cununii bune, învățătorilor le-a urat să aibă parte de notari miloși, iar tuturor cititorilor multă de sănătate, voie bună și râvnă pentru chemare³⁸.

Anul nou nu prea aducea semne cam bune după spusele lui pentru că toate gazetele vorbeau despre „bătaie”. Afară era foarte frig și cădea multă zăpadă. Chiar personajul nostru s-a confruntat cu o întâmplare nemaîntâlnită de el în activitatea preoțească. Datorită frigului prea mare a înghețat împărțășania în potir. Unii preoți din parohiile vecine au cuprins potirul cu cârpe calde, oprind astfel înghețarea. Era necăjit pentru faptul că exista posibilitatea ca gerul să pună piedică sfințirii apei de Bobotează la râu și să fie nevoiți să o sfințească în biserică. În ciuda frigului prea mare, a promis că va face tot posibilul să ajungă în ajunul Botezului pe la casele credincioșilor pentru a primi fiecare crucea în locuință. „Venirea cu crucea” prin casele oamenilor era un moment oportun de catehizare, iar totodată un moment de dialogare între credincioși și preot.³⁹

Protopopul Gurban avea un crâsnic pe nume Filip despre care ne-a spus câte ceva în cuvântarea aceasta. Când mergeau cu Iordanul, Filip nu-și mai lua ochii de pe mesele credincioșilor până nu le golea de colaci, cârnați, prune uscate, fasole și alte bucate ce le puneau oamenii pe masă pentru cinstirea preotului⁴⁰. În locurile acestea unde credincioșii așteptau cu multă evlavie primirea crucii, protopopul aducea familiei alese laude, și se oprea la un schimb de vorbe. Întreba despre situația școlară a elevilor, se preocupa de starea de sănătate a bolnavilor, întreba bătrânii despre gerul de afară și acolo unde avea posibilitatea oferea și sfaturi. Unde ajungea seara și stropea cu apă rece lampa și crăpa pentru că era încinsă, tâlcuia pentru a nu născocii oamenii întâmplări rele și superstiții.

„Astfel odată când cu Iordanul am intrat într-o casă a unei perechi tinere, Filip a cerut apă, ca să toarne în căldărușă, nevasta se făcea că, căuta în dreapta și în stânga, dar apa n-a aflat. Filip

38 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XII, nr. 2, septembrie 1888, p. 12.

39 *Ibidem*, p. 12.

40 *Ibidem*, p. 12.

știuse aceasta, căci până când eu cu învățătorul și cu diecii începurăm sfințirea casei, dânsul prin tindă umbla după apă de băut, dar nu găsi, și deci a aflat de bine a aduce un pic de rușine pe capul găzdăriței. De atunci însă nu e Iordan ca biata femeie să nu pună pe masă un ol cu apa proaspătă⁴¹.

Părintele Terentie s-a gândit că nu e bine să umble crâznicul cu sacul după el când mergea cu sfințirea caselor, așa că i-a sfătuit pe oameni cu o săptămână înainte, ca în loc de colac și ce mai pregăteau oamenii pe masă să pună 10-20 de cruceri convingându-i că ajungeau să cheltuie mai mult cu celelalte merinde. Poporul a făcut ascultare, iar Părintele Terentie și-a umplut buzunarele de „pițule”⁴². Minunea a ținut în primul an, apoi oamenii au început să pună tot mai puțin sau deloc, ajungând să-i fie frică părintelui ca nu va mai primi nici colac și nici pițule când va merge din nou cu sfințirea caselor.

Într-o nouă epistolă publicată în nr. 15 anul 1889, preotul Constantin Gurban a încercat să transmită câteva aspecte referitoare la tactul pastoral. Aflându-se la o vârstă înaintată împreună cu alți preoți, și-a dorit să transmită colegilor săi mai tineri cât și mai bătrâni un îndemn de pace. Fiind în perioada pascală, protopopul nostru mărturisise că nu știe de câte ori va mai ajunge să rostească împreună cu enoriașii săi salutul „Hristos a înviat!” De aceea ne-a pus în față un obicei frumos pe care îl puneau în practică credincioșii din parohie. În ziua de Paști femeile obișnuiau să aducă la biserică ouă roșii și să le ofere în dar preotului. Crâznicul Filip, despre care ne-a mai vorbit, era tare bucuros de acest moment pentru că știa că își va primi și el partea din ofrandele ce erau aduse. Constantin Gurban era mulțumit de ajutorul lui, pentru că era un om sârguitor la slujbă și ținea biserica mereu îngrijită, era bun la cântare și îndemânatic cu ajutorul în sfântul altar⁴³.

În această perioadă erau și preoții chemați sâmbăta în săptămâna luminată la adunarea generală a fondului preoțesc, iar învățătorii în ziua de joi la adunarea generală a reuniunii. Preoții și învățătorii se bucurau de aceste adunări pentru că din cadrul lor învățau multe unii de la ceilalți. Învățătorul din parohia protopopului nostru lucra de mult la o dizertație pentru această adunare având ca temă de

41 *Ibidem*, p. 12.

42 Monede austro-ungare în valoare de 10 creițari care au circulat până în anul 1918 și în Transilvania și Bucovina.

43 *Idem*, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XIII, nr. 15, aprilie 1889, p.118.

expunere „Exercițiile intuitive” deoarece la acest capitol se pricepea cel mai bine.

Preotul Gurban a remarcat faptul că nu era în stare să țină și el o astfel de dizertație pentru că în vremea tinereții lui nu se pomeneau de astfel de întâlniri cum se țineau în zilele lui. Și-a adus aminte că pe vremea când era tânăr se comporta la fel ca toți ceilalți tineri care gândeau că toate păsările ce zboară sunt de mâncare. Nu-i plăcea să stea mult de vorbă cu credincioșii săi iar uneori îi asculta, alte ori nu-i asculta când veneau la el cu câte un necaz. Pentru toate aceste lucruri și-a auzit multe de la preoții colegi, dar de la o vreme a început să schimbe foaia și a văzut că este bine cum zic ei. Dacă un credincios intra în casa parohială să se plângă de vreun necaz trebuia să fie primit cu bună voință și să fie ascultat cu plăcere, ca să poată să spună omul necazul pentru care a venit în casa preotului. A remarcat faptul că poporul nostru românesc a fost un popor cu o fire minunată ce accepta ca preotul să-i fie de toate în viață, atât învățător cât și povestitor. Astfel, vedem că omul când avea o greșală sau necaz apela mai tot timpul la casa preotului cerând sfat și povață. Când între oameni existau neînțelegeri din care se puteau naște judecăți sau procese, preotul trebuia să caute să facă pace și nicidecum să lase credincioșii să ajungă să se judece unul cu altul. Dacă băgăm de seamă, nici un fel de judecată nu era bună pentru oamenii de rând. Ele prevedeau multe cheltuieli, iar rolul preotului era și să nu-i lase pe oameni să facă cheltuieli zadarnice și să-și piardă zilele de lucru și de câștig umblând pe la ușile domnilor judecători⁴⁴.

Când credincioșii aveau în familie un om bolnav era tot datoria pastorală a preotului să meargă să mângâie pe cel bolnav și să-l întoarcă cu credință la Dumnezeu, să-l ajute cu rugăciune și cu post, să-i prescrie bolnavului o dietă și apoi să se sfătuiască cu locuitorii casei pentru a chema în ajutor și doctorul.

Când oamenii aveau vreo pagubă, tot clericul era dator să meargă să-i mângâie și dacă era cu puțință să-i ajute cu ceva.

Pe toate aceste fapte, Constantin Gurban le-a clasificat în categoria „tactului pastoral”. El a băgat de seamă că preotul de multe ori poate ajuta credincioșii doar cu sfatul, și nu prin predici lungi și grele de înțeles ținute în sfânta biserică. Viața preotului a fost și este o viață jertfelnică în cinstea și folosul credinciosului.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 118.

Într-o nouă epistolă publicată în periodicul bisericesc, Constantin Gurban a adus în fața publicului cititor o frumoasă analogie a perioadei pascale cu anotimpul primăvara. Autorul a realizat înțelepciunea membrilor Bisericii de a așeza această perioadă o dată cu trezirea la viață a naturii, fapt care ne duce cu gândul la trezirea noastră din somnul cel greu al păcatului și al morții. Tot acest ciclu calendaristic al perioadei pascale are rolul de a întări credința, a ne înnoi mințile și a ne face să săvârșim mereu binele pentru că: „dacă preotul citește sfintele rugăciuni, și săvârșește sfintele slujbe cu deplină evlavie, apoi sfintele rugăciuni și sfintele slujbe înalță și hrănesc spiritual și moral atât pe preot, cât și pe credincioși”⁴⁵. Preotul Gurban a vrut să scoată în evidență că rugăciunea comună este esențială, deoarece menține în comuniune trupul tainic al Bisericii. Citirea psaltirii în perioada pascală, denotă un program de rugăciune mai amplu pentru preoți și credincioși. Citirea ei poate schimba oameni, sau chiar întreaga lume, transfigurând societatea și ghidând-o pe calea coordonatelor ce duc la mântuire⁴⁶. Autorul îl dă ca exemplu pe părintele Terentie care la începutul activității sale misionare era tare mândru și veșnic nemulțumit de orice, ca după o îndelungată lecturare a psalmilor davidici să ajungă la înțelegerea deplină a sensului și valorii vieții creștine.⁴⁷

În epistola publicată în nr. 37 an 1892, preoțimea și poporul sunt amintite ca având multe necazuri. Oamenii s-au luptat cu neajunsurile din cele mai vechi timpuri. Biserica a făcut la fel, fiind prigonită și hulită. Dumnezeu a ajutat de fiecare dată, atât Biserica cât și pe omul credincios să biruiască asupra neputințelor. Protopopul Gurban a schițat despre două mari necazuri care s-au abătut asupra poporului în zilele lui și pe care le-a considerat el destul de importante pentru societate. Primul necaz a fost acela că pe alocuri lumea nu a cercetat suficient biserica, iar cealaltă nenorocire a fost că pruncii obligați prin lege nu au frecventat cursurile școlare. Constantin Gurban a fost de părere că au fost destul de însemnate necazurile acestea pentru că: „în satul, în carele nu umblă credincioșii la biserică, trebuie să fie multă lipsă și multă nemulțumire între oameni... toate nu ajung nimic la om și în casa

45 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVI, nr. 7, februarie 1892, p. 51.

46 Nicolae M. Tang, *Cultură și educație în activitatea și publicistica protopopului Constantin Gurban(1845-1906)*, p. 237.

47 Constantin Gurban, *op. cit.* p. 51.

omului, în care nu este binecuvântarea lui Dumnezeu; ori această binecuvântare nu poate să fie în casa, care nu caută pe Dumnezeu”⁴⁸. Oamenii se judecau mult unii pe ceilalți după felul cum arătau și nu după adevărata lor valoare. Viața omului a fost și este o adevărată luptă cu tot soiul de necazuri. Aceste neajunsuri și supărări nu au putut fi depășite decât cu ajutorul lui Dumnezeu și prin participarea la viața liturgică. În viziunea lui Constantin Gurban „din această luptă poate ieși omul biruitor numai așa, dacă are o bună și nimerită direcțiune...ori aceasta o aflăm numai atunci, dacă cunoaștem, și supunem voința noastră, voinței lui Dumnezeu”⁴⁹.

Constantin Gurban a băgat de seamă că acolo unde s-a săvârșit slujba duminica, cu focul credinței, și unde ocazional s-a mai auzit și predica corespunzătoare, s-a făcut un pas spre îndreptare. În satul în care casnicii preotului și oamenii de seamă au cercetat Biserica și s-au împărțășit cu Trupul și Sângele Domnului, iar copiii au călcat pe la școală, poporul a urmat exemplul și au făcut la fel. Astfel, a considerat că cea mai bună metodă pentru a-i motiva pe credincioși să meargă la Biserică a fost exemplul bun dat de casnicii preotului și de oamenii de seamă ai comunei.

Tot în același an, în nr. 38 al periodicului Bisericesc amintit, Constantin Gurban a continuat să expună prin intermediul condeiului o problemă cu care s-a confruntat sistemul educațional din acele timpuri. Copiii erau obligați prin lege să frecventeze cursurile școlare dar nu veneau la școală, fapt pentru care și-a pus în gând rezolvarea acestei probleme dificile greu de dus la împlinire. În concepția lui, lumea arhaică trăia după un dicton învechit „zicea poporul nostru din bătrâni, că precum a trăit tata și moșul și strămoșul, vor trăi și pruncii noștri”⁵⁰. Lumea în care trăia Constantin era o lume puțin mai răsărită. Trebuințele oamenilor s-au înmulțit, dar sursele de venit au rămas cam tot aceleași din vremurile din urmă cauzând de multe ori neajunsuri, neînțelegeri și necazuri.

Oamenii bătrâni se gospodăreau singuri în tinerețea lor. Confeționau haine și încălțăminte cu propriile lor mâini. În schimb, la bătrânețe, când vremurile s-au schimbat, au cumpărat

48 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVI, nr. 37, septembrie 1892, p. 289.

49 *Ibidem*, p. 290.

50 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVI, nr. 38, septembrie 1892, p.297.

toate acestea de la oraș, facilitând o cheltuială în plus în economia familiei.

Aceste „găuri” în bugetul familiar trebuiau cumva astupate, iar protopopul Constantin Gurban a venit cu soluția ideală. Participarea la cursurile școlare a fost principala lui rezolvare la posibila creștere economică a bugetului familiei. Școala a fost locul în care ai putut să îți asumi un mod de gândire mai aparte și mai prosper pentru o viață mai ușoară, contribuind și la dezvoltarea abilităților gospodărești. De pildă, personalitatea amintită, ne pune în gând modelul unui dascăl bine pregătit din satul vecin care de când s-a instalat la catedră, în urmă cu zece ani, a încondeiat în chip deosebit viața multor elevi. Dânsul știa meșteșugul altoirii pomilor și „secretul” cultivării legumelor și i-a învățat pe copii să facă la fel, având ca „laborator de practică” grădina școlii profesionale. Cu trecerea timpului oamenii au văzut că fructele și legumele cultivate sunt bune și au început să facă și ei la fel cu grădinile lor. Ba mai mult de atât, nu au mai cumpărat nici ceapă și nici alte legume, pentru că le aveau pe toate din ogorul lor. Fața satului era schimbată complet pentru că nu mai era grădină nelucrată și neîngrijită. Tot acest învățător renumit i-a învățat pe oameni să semene trifoi, iar vitele s-au îngrășat și s-au vândut cu un preț mai bun ca până atunci.

Pentru a scoate în evidență creșterea economică rezultată, protopopul Gurban ne-a povestit despre faptul că în postul Paștilor, se importau portocale din Italia. Prețul pe o portocală era de 2 cruceri, pe când un măr frumos crescut acasă se vindea cu 4-5 cruceri⁵¹. Cine se ocupa cu prășirea pomilor avea câștig frumos de pe urma lor. Nu după mult timp se scumpise carnea de vită datorită strâmtorării pășunilor pentru că oamenii începeau să construiască și să se mute. Cu o astfel de situație, singura soluție era cea amintită mai sus, cultivarea trifoiului și a napilor.

Uite așa, problema absentării copiilor de la cursurile școlare, pare în gândirea protopopului rezolvată. Dacă toate școlile din protopopiatul său vor avea dascăli precum cel amintit, lucrurile se vor schimba în bine. Românului i-a plăcut din totdeauna o vorbă: „de bine nu fuge nimeni, și că binele-l caută toată lumea, și unde simte că este se duce de bună seamă după el”⁵². Același lucru s-a întâmplat și la școala învățătorului priceput în toate, școala a fost plină de copii care au avut de la cine să învețe multe. Văzând

⁵¹ *Ibidem*, p. 298.

⁵² *Ibidem*, p. 298.

părinții că ceea ce au învățat pruncii la școală le-a fost de folos, i-au trimis la cursuri și elevii au mers și au învățat cu drag.

Un an mai târziu, într-o nouă publicație, protopopul Gurban amintește de perioada în care vor avea loc examenele în școli. În satul lui natal, examenul a fost întotdeauna un prilej de sărbătoare pentru comunitate. Sărbătoreau aceste momente împreună cu tinerii care susțineau examenul. Membrii comitetului parohial împreună cu protopopul au început să cumpere cărți, table și pene pentru a-i răsplăti pe cei cu rezultate deosebite la învățătură. Pe lângă momentul acesta de bucurie, protopopul a creionat și despre greutățile și necazurile ivite în agricultură. Datorită secetei, semănăturile de toamnă și primăvară erau slabe și aproape fără viață. Cu toate acestea credința în Dumnezeu a rămas statornică. Un lucru a fost cert, oamenii au început să se îngrijească mai mult de pământurile lor, grădinile sunt toate cultivate și pline de pomi altoiți, iar pe lângă acestea, mulți dintre oameni au început să practice și apicultura, care mergea destul de bine în acele timpuri⁵³. Și fiindcă situația economică era cât de cât înfloritoare datorită meșteșugurilor practicate de oameni, s-au strâns câțiva bani și la biserică. Cu aceștia, protopopul Gurban a vrut să cumpere niște pământ ca să aibă și Biserica din sat o mică avere de unde să mai câștige câte ceva pentru folosul obștesc. Piedica a venit din partea oamenilor care s-au temut că nu vor mai avea de unde să se împrumute cu bani, dar tocmai pentru acest lucru, s-a dorit achiziționarea pământului, ca să înmulțească banii Bisericii și a avea de unde să împrumute poporul.

În anul 1901 preotul Constantin Gurban a fost invitat de preaiubitul său „nepot” de la tipografie, să-i trimită o scrisoare în care să-și exprime părerea cu privire la pastorală transmisă de Preasfințitul Iosif Goldiș(1899-1902). Despre această pastorală Constantin Gurban a consemnat că încă de când a ajuns în cutia poștală și până la momentul când a început să scrie despre ea, a citit-o de patru ori, nu pentru că nu a avut altă carte de citit, ci pentru că aflat în cuprinsul ei un izvor nesecat al credinței, al iubirii și al nădejzii⁵⁴. Episcopul ruga pe slujitorii sfintelor altare ca în măsura harului primit de la Dumnezeu, preoții să îndeplinească datoria sacerdotală atât cu cuvântul cât și cu fapta. Preotul Gurban

⁵³ Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVII, nr. 18, mai 1893, p. 140.

⁵⁴ Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XXV, nr. 2, mai 1901, p. 13.

a remarcat sub penița condeiului că păstorul sufletesc a avut și are o chemare mai aparte decât doar cea de îndeplinire a serviciilor religioase în fața sfântului altar pe care unii dintre colegii săi doar pe cea din urmă au pus-o în practică.

Datoria primordială a preotului este cea de a învăța și a întări poporul în credință, atât cu cuvântul cât și cu fapta.

În urma sfaturilor oferite de episcop în pastorală, protopopul Gurban a avut nădejdea că doar acei preoți care își vor îndeplini chemarea prin fapte, vor fi lăudați, pentru că datorită faptelor se vor cunoaște care dintre ei au zidit biserică, au înființat o școală nouă, au catehizat poporul și au îndemnat pe părinții pentru a-i feri de lupii cei răpitori. Cei care vor rămâne fără fapte se vor cunoaște pe ei înșiși și nu se vor mai îmbulzi pe la conferințele preoțești sau prin alte adunări și se vor pitula înapoia altora mai smeriți și cu o viață mai cuvioasă⁵⁵.

Portul preoțesc a fost un alt aspect primordial punctat de chiriarhul arădean. Constantin Gurban i-a nominalizat pe câțiva dintre colegii săi care nu prea s-au conformat cu vestimentația clericală. A amintit de părintele Terentie care își cumpărase o pălărie nouă și care nu prea se potrivea cu haina preoțească, el purta brâu negru în locul celui violet „că el e mai extra preot decât alții”⁵⁶. L-a nominalizat aici și pe părintele Traian pe care l-ar fi vrut să-l vadă cu barbă și cu părul lung la fel ca și ceilalți preoți. Pe amândoi ar fi dorit să-i vadă strălucind cu faptele și nu cu hainele pentru că „cine nu ascultă glasul arhierelui – acela...”⁵⁷.

În anul 1902, a publicat o epistolă în care a oferit câteva răspunsuri mai „aspre” asupra câtorva întrebări adresate de „nepotul său”. Preotul Gurban nu era de acord cu mișcarea preoților tineri pornită pentru a înființa o reuniune preoțească. Părerea lui era sinceră, cu toate că deranja în rândul clericilor tineri. El credea că atât slujitorii tineri cât și cei mai bătrâni făceau deja parte din clerul ortodox român formând o reuniune legiuită și nu mai era rost de una nouă. „Ce altă reuniune ne mai trebuie? Ori doară să ne facem membri la o reuniune, la care se vor cere taxe de la noi, si noi nu plătim nici taxele la fondul preoțesc! Întrebă D-ta pe aceia, care stau în fruntea mișcării d-voastre, că plătit-au ei taxele fondului și

⁵⁵ *Ibidem*, p. 13.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 13.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 13.

dacă n-au plătit, - cum vor plăti taxele reuniunii?!⁵⁸. Nu vedea rostul înființării unei societăți noi din moment ce preoții se certau și se dușmăneau pe la adunări și conferințe, iar cei care doreau să bună bazele societății nu se conformau statutului clerical. „...oare ce lucru bun au făcut în viața lor? Doară au făcut vreo biserică, au înființat vreo școală, au sporit banii bisericii, au ținut catehizări, au introdus școala de Duminică, umblă în port preoțesc, au dat pildă bună poporului, sau ce bine au făcut?!⁵⁹. Cu alte cuvinte, protopopul îi muștra pe preoții tineri care „erau tot cu gândul” la fondul preoțesc, dar nu cotizau cu nimic. Mai mult de atât, îi dojenește pe slujitorii tineri: „mai suferiți si D-voastre ca și noi cei bătrâni; nu vă fie rușine că sunteți preoții unei biserici sărace; lăsați birjele și hainele cele scumpe și vă dedați la traiul cel pe sărăcie; acest trai ni se potrivește nouă!”⁶⁰.

Răspunzând la a doua întrebare cu privire la alegerea unui nou episcop la Arad, Gurban a rămas plin de mirare cum gazetele ungurești și cele românești, afară de „Telegraful român” vuiiau în legătură cu subiectul alegerii unui nou vlădică în scaunul vacant. Acest lucru îl face să creadă că exista în rândul lor un șarpe încălzit la sân care oferea informații prețioase din interior. Gurban consemna faptul că preoților bătrâni le era rușine de ceea ce scriau gazetele maghiare pentru că încercau să înduplece pe deputați să aleagă ori pe unul ori pe altul. Se mai mirau și de faptul cum unii credincioși care cu rea voință încercau să încurce planurile pentru realizarea binelui bisericii și al școlii⁶¹.

Nepotul său Coriolan i-a dat de veste că un cutare fiu pierdut din neamul nostru a început să ponegrească prin periodicele maghiare școala preparandială în urma căreia Înalta Curte s-a autosesizat și a început să se amestece în treburile școlii.

CONCLUZII

Protopopul Constantin Gurban a fost o personalitate marcantă a clerului arădean, dedicată apărării valorilor culturale și spirituale românești într-o perioadă de mari provocări politice și sociale. Prin

58 Idem, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XXVI, nr. 16, mai 1902, p. 129.

59 *Ibidem*, p. 129.

60 *Ibidem*, p. 129.

61 *Ibidem*, p. 129.

activitatea sa pastorală și socială, el a demonstrat o profundă responsabilitate față de comunitate, devenind un promotor al educației și un apărător al identității românești.

Unul dintre aspectele definiției ale vieții sale a fost efortul continuu pentru dezvoltarea și păstrarea școlilor confesionale, văzute ca piloni ai păstrării limbii și culturii românești într-un context dominat de încercările de deznaționalizare. Din poziția de inspector școlar, Gurban a militat pentru o mai bună salarizare a preoților și învățătorilor, crezând ferm că această măsură ar îmbunătăți calitatea educației și implicarea clerului în formarea generațiilor tinere.

De asemenea, Gurban a avut o contribuție semnificativă și pe plan publicistic. În scrisorile sale, publicate sub pseudonimul „Epistolele Parohului Bătrân”, acesta a abordat problemele sociale și morale ale vremii, criticând corupția și neglijența unor membri ai clerului și ai intelectualității locale. Criticile sale, deși nepopulare în rândul unora dintre contemporani, arată dorința sa de a îmbunătăți nu doar viața spirituală, ci și ordinea socială din protopopiatul pe care îl păstorea.

Pe plan personal, protopopul Gurban a fost un exemplu de curaj și integritate morală, refuzând să facă compromisuri în fața nedreptăților sau a provocărilor politice ale timpului său. Deși adesea criticat de confrăți pentru atitudinea sa fermă și pentru spiritul său reformator, Gurban a rămas fidel misiunii sale pastorale și idealurilor de justiție socială.

Din activitatea publicistică reiese că moștenirea protopopului Constantin Gurban constă nu doar în activitatea sa pastorală, ci și în angajamentul său pentru promovarea educației, justiției și unității spirituale în comunitățile românești. El rămâne o figură emblematică a clerului românesc, un model de devotament și curaj în fața dificultăților istorice și politice ale epocii sale.

BIBLIOGRAFIE

Botiș, T., *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad*, Editura Consistoriului, Arad, 1922.

Nicolae M. Tang, *Cultură și educație în activitatea și publicistica protopopului Constantin Gurban(1845-1906)*, în vol „Art, Theology and civilization in the romanian monastic spaces from monastery school to theological school”, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 226-243.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an V, nr. 40, octombrie 1881, pp. 315-317.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an VIII, nr. 1, ianuarie 1884, pp. 8-10.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an VIII, nr. 4, ianuarie 1884, pp. 31-32.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an VIII, nr. 7, februarie 1884, pp. 57-58.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an X, nr. 3, ianuarie 1886, pp. 19-20.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an X, nr. 43, noiembrie 1886, pp. 349-350.

Gurban, Constantin, *Predica la începutul anului școlar de parohul bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 35, august-septembrie 1887, pp. 279-281.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 36, septembrie 1887, pp. 288-289.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 42, octombrie 1887, pp. 337-338.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 44, noiembrie 1887, pp. 354-355.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XI, nr. 51, decembrie 1887-ianuarie 1888, pp. 412-413.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XII, nr. 2, septembrie 1888, pp. 11-13.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XIII, nr. 15, aprilie 1889, pp. 117-118.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVI, nr. 7, februarie 1892, pp. 50-51.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVI, nr. 37, septembrie 1892, pp. 289-290.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVI, nr. 38, septembrie 1892, pp. 297-298.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XVII, nr. 18, mai 1893, pp. 140-141.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XXV, nr. 2, mai 1901, pp. 12-14.

Gurban, Constantin, *Epistolele parohului bătrân*, în „Biserica și Școala”, an XXVI, nr. 16, mai 1902, pp. 129-130.